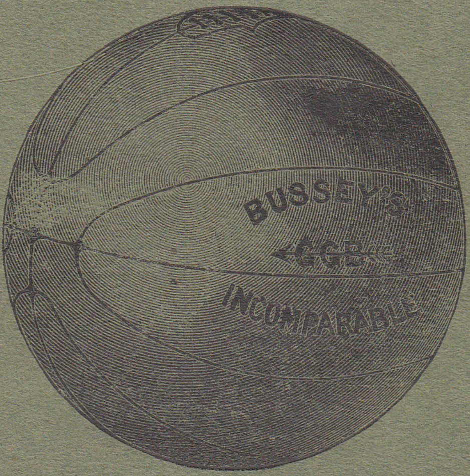
КОПАНИЙ МЯЧ

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „СОКІЛ“

Друковано 3.000 примірників.

ЗАБАВИ І ГРИ РУХОВІ.

ЧАСТЬ III.

(КОПАНИЙ МЯЧ).

Зладив

І. БОБЕРСКИЙ

учитель руханки.

»Копаний мяч« учить боронити і здобувати.

І. Б

У ЛЬВОВІ, 1906.

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА »СОКІЛ«.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

I. „Football“.

В Анґлії, країні спорту і рухових розривок, належать до наймилійшого спорту Cricket, Lawn-Tennis, Football. Тут займемо ся послідною грою. Вже Римляни підбивали Harpastum, повний мяч ногами, щоби здобути поле противника. Іх леґіони принесли сю гру до Британії. Тут розвинула ся вона в протязі віків між низшими верствами до того степеня, що сусідні села і місточка відбували з собою борби мячем, а в XIV, XV і XVI віці мусіли королі окремими розпорядками заборонювати сю гру, бо розгорячувала за дуже голови. Шекспір уживає в своїх драмах зворотів і порівнань з гри в Football яко загально звісної. По реформациї, під впливом пуританьских засад, стратив Football в XVII і XVIII віці свою стійність і пійшов вкінци майже в забутє. Грано єго ще денеде лише в деякі дни року на спомин передвічних звичаїв. Аж по 1830 р. впровадили анґлійскі школи, а передовсім школа в Rugby, сю гру між молодежию зовсім після давних правил, що дозволяли мяч не лише копати ногою, але також бічи з ним в руках, метати ним і притримувати руками противника. Так повстала назва гри Rugby Football. Знайшли ся школи, що мали грище твердо убите а навіть бруковане, а хотячи усунути небезпечне в такім случаю борикане і термосенє противників о мяч — завели зміни, що мяч жене ся лише ногами, діткнути ся єго раменем не вільно, а також не вільно придержувати противника руками. Се зробили школи в Eton, Westminster, Harrow і ин. Поза школами Football не ширив ся. Доперва від 1855 р. зачали творити ся клюби для тої гри з молодців, що управляли її були в школах. Щоби завести одноцільні правила і уможливити змаганя публичні поодиноких клюбів а через те розповсюдити гру, завязав ся 1863 р. союз Football Association і сей ухвалив правила для гри, при котрій мяч копає ся лише ногами Від сего союза називаємо гру Association Football.

Кружки тої молодежи, що в школах вела гру після правил школи в Rugby, злучили ся доперва в 1871 р. в союз

Rugby Football Union, щоби зобовязати всїх членів до одностайних правил. Оба союзи істнують до нинї і усовершають правила обох гор. Крім них повстали союзи, що лучать грачів, котрі з гри роблять ремесло і жиють зі вступів, плачених видцями. З тої черти видно, як сильно закоренив ся в Британії Football. Грають его всї верстви, гельоти і аристократи, школярі і академики а в богато школах належить до гор обовязкових. Клюби яко заступники міст, округів, шкіл, унїверситетів відбувають з собою змаганя. Анґлїйскі дружини їдуть в столиці европейских держав і міряють ся з дружинами континенту. Після обчисленя за 1905 рік має Анґлїя кругло 45.000 копунів, що належать до 15.000 клюбів, з того 8.000 заводовцїв. Дохід зі вступів виносив 12,000.000 К. При рішаючім змаганю о „анґлїйску чашу" було 101.000 видцїв, що заплатили 114.936 К. Головною точкою сезону для Футбалю в місяцю лютім, марті , цьвітни є змаганя дружин, що заступають краї Анґлїю, Валїю, Ірляндию і Шкоцию. Чотири дружини змагає ся о першеньство в Rugby Football а чотири инші в Association Football. Нагородою є чаші, що переходять що року до тої дружини, котра відносить головну побіду. Се є велика честь бути першою дружиною в Британії.

З Анґлїї розширила ся гра у всї части сьвіта, де поселили ся Анґлїйцї. В нїмецких містах дали анґлїйскі переселенцї почин до плеканя Футбалю. Найскорше стало ся се в Cannstatt, бо около р. 1870, де грано Rugby Football. Association Football зачав управляти перший Берлин в 1885 р. В Австриї зачала занимати ся грою Прага в 1885 р., Відень 1893 р., Будапешт 1897 р. На континентї переняли клюби правила гри Association Football = „копаний мяч". Гра Rugby Football = „мяч ношений" є труднїйша, не подобала ся і не приняла ся. В короткім протязї часу розлюбовала ся Европа в тїй грі, а число клюбів росте у всїх державах незвичайно скоро. В Австриї 1905 р. мав Відень 55, Будапешт 32, Прага 17 товариств до плеканя копаного мяча на своїх статутах. В столицях відбувають ся змаганя дружин ріжних країв і народностий.

Копаний мяч є грою, при котрій треба богато бігати, длятого надає ся лише на холодні пори року, у нас на осінь і весну. Правила еї не трудні, однак спосіб їх переведеня, сказатиб, стратеґія, вимагає великої вправи, притомности духа і сполуки всїх грачів. Научити ся еї можна лише в довшім протязї часу.

Автор сего опису взяв за підставу правила уложені анґлїйскою Ассоціяцією, а приняті нїмецкими клюбами. Описуючи тактику, черпав з власного досьвіду, набраного при грі, при веденю гри в школах, при приглядаю змаганям нїмецких клюбів в Ґрацу і Норимберзї та нїмецких дружин з анґлїйскими в Відни. Також опер ся о слїдуючі діла, котрі поручає

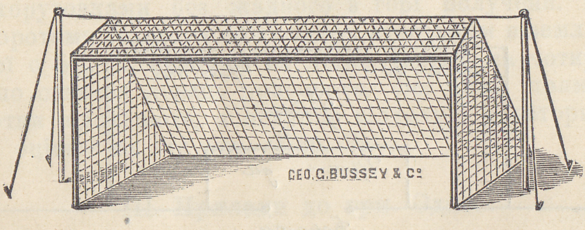
кождому, що хоче поважно заняти ся тою грою: Ph. Heineken, Das Fussballspiel. G. Weise, Stuttgart 1898. 3 мк. — H. Schnell, Die Fussballspiele. R. Voigtländer, Leipzig 1900. 1 мк. 30 фен. — F. Schmal, Fussball. F. Beck, Wien 1905. 50 сот. — F. Schmal, Fussball-Jahrbuch für Österreich, F. Beck Wien, річники від 1902 р. по 50 сот. — The Book of Football, London 1906. 12 зошитів по 6 пенсів. В Галичинї вийшли слїдуючі правила до гри Association Football: Копана після Осипа Кленки зладив В. Лаврівский, Львів 1900. 18 ст. 8°. — E. Cenar, Gry i zabawy ruchowe (стор. 209-215), Lwów 1901. — Dr. E. Piasecki, Piłka nożna. Lwów 1902. 15 ст. 8°.

Редактор спортової части в часописи „Neues Wiener Tagblatt" п. Ф. Шмаль удїлив авторови підчас его побуту в Відни цїнних вказівок і був так вічливий, що відступив даром свої клїші до образків 7—14.

II. Грище.

На рівнім травнику вимірює ся прямокутник, котрого побочини мають найбільше 120 м. а найменше 90 м., а поперечини найбільше 90 м. а найменше 45 м. Середні міри є 100 × 65 і 110 × 75. Залежить се від простору, який стоїть до розпорядимости. На всїх чотирох рогах того прямокутника а також на половинї обох побочин стоять півтораметрові хоруговки, що показують обвід грища і его половину. Побочини, поперечини а також поперечку через половину витягає ся розпущеним вапном. Середину тої поперечки означаєсь точкою. Наоколо точки зачеркує ся круг лучем девятиметровим. (Обр. 2.)

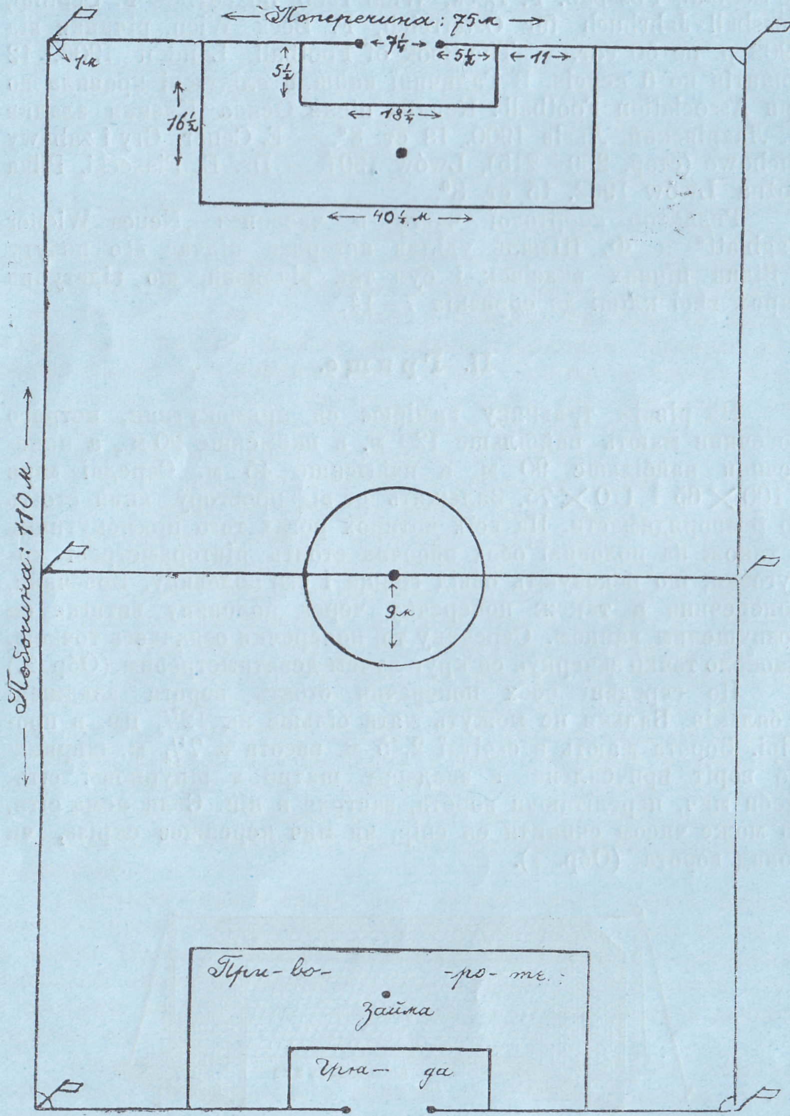
По серединї обох поперечин стоять ворота зладжені з бальків. Бальки не можуть мати більше як $12^1/_2$ цм. в промірі. Ворота мають в сьвітлї 2.45 м. висоти а $7^1/_4$ м. ширини. До воріт причеплене є знадвору шатро з шнуркової сїти, щоби мяч, перелїтаючи ворота, застряг в нїй. Єсли нема сїти, то може часом счинити ся спір, чи мяч перейшов скрізь, чи понад ворота. (Обр. 1).

Обр. 1. Ворота.

Перед воротами лежить „гряда" і „приворотє". На $5^1/_2$ м. від одвірків вичеркує ся під прямим кутом до поперечнии дві

прямки, $5^1/_2$ м. довгі. Кінці прямок лучить чертка $18^1/_4$ м. завдовжки, рівнобіжна до поперечини. Се є гряда. На $16^1/_2$ м. від обох одвірків потягнути належить прямовісно до попере-

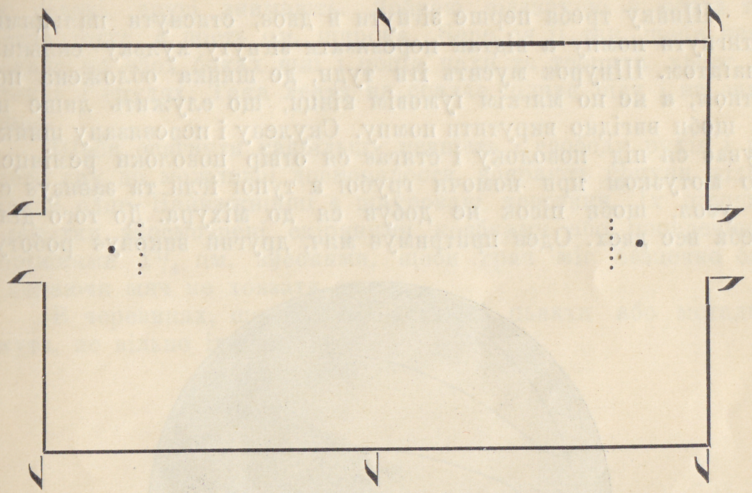

Обр. 2. Грище до »копаного мяча« (Association Football) зо всїми чертками.

чини прямки $16^1/_2$ м. довгі і получити їх кінці черткою, що є рівнобіжна до поперечини і має $40^1/_2$ м. довжини. Так

повстане наоколо гряди другий прямокутник: привороте. На 11 метрів перед серединою воріт назначує ся точку „займу“, звідки виконує ся карний коп. В чотирох рогах площі зачеркнені є коло хоруговок луки однометровим лучем.

Всї прямки, луки і точки мусять добре відбивати від площі, проте потягає ся їх вапном. Вапно розпускає ся водою і домішує ся дещо ґіпсу, щоби чертки були тревальші. Тото білило розмазує ся по визначених шнурком прямках кистею або розливає ся відповідним приладом, який в спортових складах можна набути.

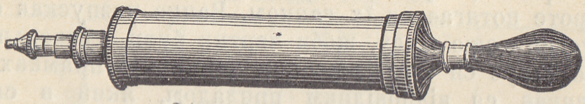
Обр. 3. Грище до звичайних вправ.

Такий є вигляд площі, призначеної до поважних змагань, де противникам залежить на кождім міліметрі, бо вислід змагань рішає о публичній славі борючих ся сторін. До звичайних вправ може грище виглядати далеко простїйше. Шість хоруговок зазначає роги і половину поперечин, а ворота зроблені з двох жердок, получені в горі шнурком, або зазначені лише двома хоруговками без жадного в горі получення. На 11 м. перед воротами зазначує ся каменем втоптаним в землю займу, а від неї о $5^1/_2$ м. випорює ся легко чертку на чотири кроки довгу, що означає конець приворотя. Всї инші прямі і луковаті чертки відпадають, а потрібні віддали і простори має ся в уяві і оцінює ся від ока. (Обр. 3).

III. Прилади до гри. Одяг.

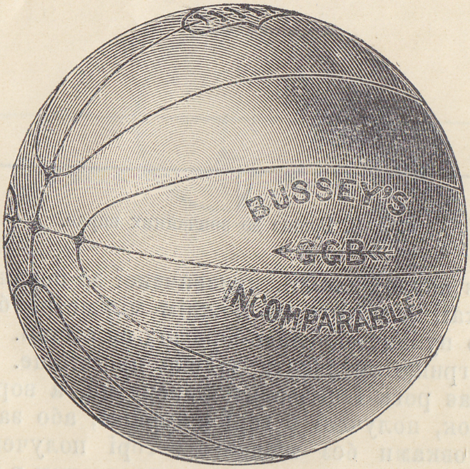
Мяч: Обвід мяча повинен виносити 68—71 цм. Складає ся він зі скіряної поволоки і ґутаперхового міхура. Міхур кладе ся в поволоку, а шийку міхура перекладає ся через

дірку вшитого від середини клаптика. Надувши міхур дещо губами, прикручує ся в шийку помпу і надуває ся мяч так довго, аж поволока сильно випружить ся. Мосяжна помпа за три корони повнить добре свою службу.

Обр. 4. Помпа воздушна.

Шийку треба перше зігнути в двоє, стиснути пальцями, витягнути помпу а відтак перевязати зігнуту кульку сильним шпаґатом. Шнурок мусить іти туди, де шийка обложена полотном, а не по мягкім ґумовім кінци, що служить лише на те, щоби вигідно вкрутити помпу. Скулену і перевязану шийку всуває ся під поволоку і стягає ся отвір поволоки ремінцем або мотузком при помочи грубої а тупої ігли та завязує ся на узол, щоби пісок не добув ся до міхура. До того діла треба все двох. Оден притримує мяч, другий виконує роботу.

Обр. 5. Копаний мяч.

По якімсь часї тратить надутий мяч свою пружистість. Треба тогди перевязану шийку розвязати і знов міхур надути. Звязуванє і розвязуванє мусить іти осторожно, щоби шийку або сам міхур не ушкодити. Єсли в міхури зробить ся лише мала дїрка, то можна її єще залїпити ґумовою пластинкою і клеєм.

Мяч переховує ся в сухім, холоднім місци. Від часу до часу належить поволоку напустити оливою або товщем. Добрий

мяч коштує найменше 16 корон. Перед замовою належить жадати цінника. Богато ілюстрований цінник висилає фірма J. Mühlhausers Nachfolger, Wien, I. Kärtnerstrasse Nr. 28. Замовляти треба величину Ч. 5. При докупі нового міхура жадає ся міхур Ч. 5. (ціна около 4 корон).

Одяг: Звичайно зістають грачі в своїх будденних одягах, знимають однак куртку і камізольку, щоби бути в сорочці та свобіднійше і лекше рухати ся. Ділячи ся до гри на два ворожі табори, мусять приняти для одної сторони відзнаки, що з кождого боку впадають в око. Одні затримують капелюхи на голові, другі знимають. Доброю відзнакою є лента три метри довга, а шість цм. широка. Бере ся її так, щоби переходила по обох боках шиї і попід пахи та творила хрест на плечах і грудях. Така лента не спадає підчас бігу і не заваджає.

Щоби осягнути найбільшу певність і свободу рухів і довести гру до можливої досконалости, вбирають копуни відповідний одяг. Найважнійші є шнуровані черевики. Їх підошви і запятки заосмотрені скіряними ковбками або поперечними поріжками $1^1/_4$ цм. високими, щоби грач міг безпечно бічи і копаючи мяч не ховзати ся.

В черевиках, що мають вистаючі цьвяхи або металеве окутє, не вільно іти до гри.

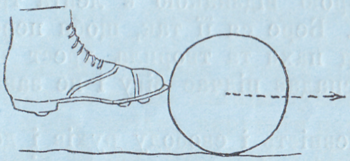
Обр. 6. Черевик до копанки.

До черевиків приходять доколїнні панчохи, штани так короткі, що лишають колїно наге, і вовняна сорочка. Голова відкрита. Краску сорочки і штанів мають всї грачі одної дружини таку саму. Кождий клюб копунів вибирає собі свою краску.

IV. Копанє.

Добрий грач мусить уміти так копати, щоби мяч в тім напрямі ішов і там падав, де гра вимагає. Як довго лише копає ся навманя, щоби лише копнути, і не має ся певности, в котрий бік і як високо мяч піде, так довго неможлива ніяка комбінация в грі. Коли з 1899 р. прибув клюб оксфордских

академиків до Відня, то перед початком гри скорочували собі час так, що станули в колесї і докопували собі мяч спершу ногами, потім колїном а на кінци головою, а мяч анї разу не діткнув землї. Мяч копає ся кінцем чобота, підбитєм, бічним або досередним краєм, запятком. Треба єго уміти трафити стоячи, але також в бігу підбити так, щоби ішов високо або попри землю, падав далеко або близенько. Єсли копає ся кінцем чобота і трафить ся лежачий на земли мяч більше з гори (Обр. 7.) то він покотить ся землею; від удару з самого долу (Обр. 8.) полетить високим луком в гору.

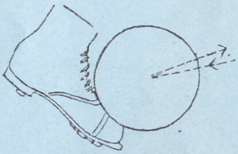

Обр. 7.

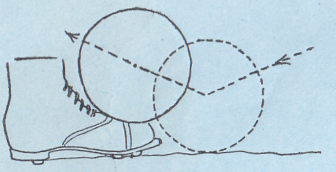

Обр. 8.

При ударі підбитєм можна стопу згинати або відхилювати і вже таким незначним рухом надати мячеви відбитому з воздуха (Обр. 9.) висший або низший напрям. Дуже часто не відбиває ся мяча відразу з воздуха, а доперва тогди, коли він упав на землю і вже має підскочити в гору.

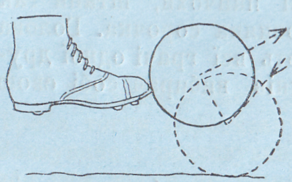

Обр. 9.

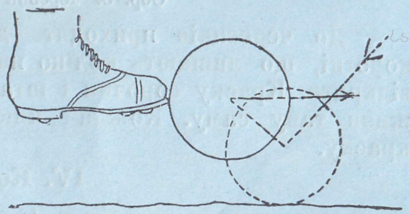

Обр. 10.

Наколи копун поставив ногу перед мячем, що власне упав, і опісля піднесе підчас копу конець чобота, то мяч піде понад єго плечі і може відтак бути підбитий через того самого грача головою або плечем. (Обр. 10).

Обр. 11.

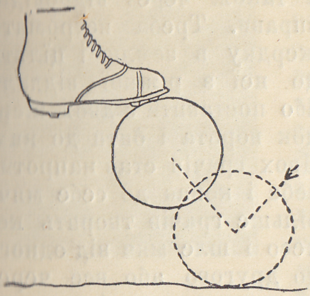

Обр. 12.

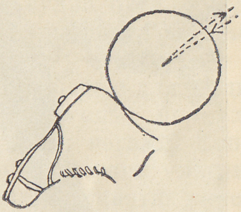
Єсли ударимо мяч відскакуючий від землї більше з долу (Обр. 11.), то полетить високим луком в ту сторону, звідки прийшов. Копнемо такий мяч десь в половинї (Обр. 12.), то покотить ся в противнім напрямі по земли.

Хто хоче мяч, що власне злетів на землю і має в гору підскочити, затримати, надставляє з гори підошву (Обр. 13.) і притисне єго нею до землї. Описані тут послїдні три рухи дадуть ся виконати також краями ноги.

Рідше приходить коп запятком (Обр. 14). Копун пускає надлїтаючий з переду мяч поза себе, підносить пяту і трафляє єго закаблуком.

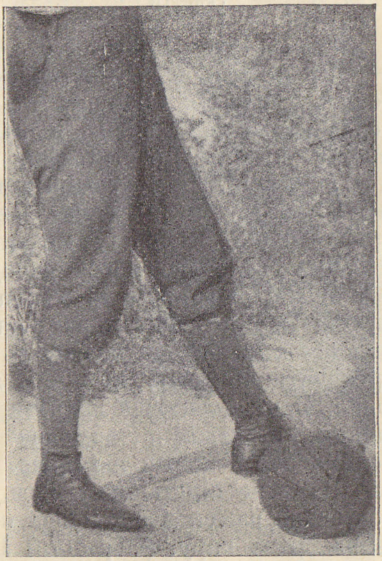
Обр. 13.

Обр. 14

Незвичайно важним є відбій мяча бічним і досередним краєм обох ніг (Обр. 15 і 16.) так, щоби єго можна попри саму землю або дуже плоским луком післати до свого правого або лївого сусїда.

Треба однак надлїтаючий мяч уміти також приняти в бігу і зараз дальше грати або другому подати. Хто жене мяч сам, той „дробить", с. зн. копає мяч підчас бігу на два три кроки перед себе, біжить і копає знов то лївою то правою, то кінцями то краями ніг. Великої вправи вимагає подаванє мяча підчас бігу скоєом вперед. Тяжко йде подача лївою ногою, але в бігу трафляє ся підбити мяч власне тогди, коли тїло спочиває на правій нозї, а час наглить. Треба вміти!

Обр. 15.
Подаванє мяча краєм ноги.

При подаваню треба низько бити, не високо, бо тогди лекше принимати.

Грачі бють мяч не лише ногами, але також цілим тілом: грудьми, плечима, хребтом, головою. Відбій головою виконує ся горішною частию чола, де зачинає ся волосє. Уживає ся єго досить часто до браня високих мячів.

Обр. 16.

Певність і звинність в копаню набуває ся найліпше через часту гру а також через відповідні вправи. Треба встромити жердку в землю і цїляти до неї з ріжної віддали або поставити з двох жердок ворота і бити до них. Двох грачів стає напротив себе і копає до себе мяч; більше грачів творить колесо і шле мяч від одного до другого або все через воздух луком або низько землею. Дуже доброю вправою є, коли кількох біжить в ряді найменше 8 кроків від себе, дробить кілька кроків мячем і подає єго в бігу сусідови. Мяч переходить з крила на крило.

Гра „Пліт“ приготовлює дуже добре до копаного мяча.

Однак не досить мяч добре копати (луком), бити (просто), дробити, подавати і принимати, треба також уміти відбити єго противникови. Тут рішає відвага, з якою набігає ся на противника, а відтак бистрі очи, щоби безпечно влучити ногою мяч і вибити єго противникови від ніг або відтягнути мяч спокійно ногою якби гачком. Не вільно ніколи копнути другого нарочно в ногу, щоби пустив мяч. Се зьвірскість.

Дуже справно треба звинути ся, щоби відбити мяч від противника, що дробить. Треба сильно гнати та забігати дорогу, щоби противник спиняв ся в бігу. Тогди противник подає звичайно мяч дальше, а оден з наших товаришів повинен єго перехопити. Значить, до відбитя мяча потрібно сполуки двох людий. Один доскулює грачеви, другий перехоплює мяч. Послїдним средством є друлянє противника. Відсуває ся єго плечима або бедрами від мяча. Всякі инші перешкоди заказані. Нарочне підставлянє ноги, щоби противник упав, нарочне простованє рамен в бік, щоби єго як поручем затримати, стягає на грача кару. (Обр. 17 і 18).

Підлягає карі також нарочний удар мяча раменем від руки аж по плечі. Роблять се особливо початкуючі грачі.

Нераз годі грачеви ускочити так в бік, щоби мяч не трафив его в рамя. Повинен проте рамена тримати при туловищи. Деякі грачі ударяють мяч з гори рукою нарочно, щоби его певнійше перед ногами уміститн і лекше бити в ворота. В кождім разї слово „нарочний“ є дуже хистке і судия мусить знати ся на рухах і дуже добре уважати, щоби рішити, коли грач нарочно підставив ногу або уживав рук, а коли стало ся се ненароком. В таких разах волить однак судия бути острим чим поблажливим, бо инакше гра стане ся нечесною.

Обр. 17. Правильне друлянє.

Копаний мяч є забавою для людий здорових, з сильними легкими, нормальним серцем і швидкими ногами. Копуни, що стають до поважних змагань, мусять уміти не лише правити мячем, але відзначати ся витревалостию і силою мязів. Хто хоче брати участь в цілім ряді грайок, сей мусить місяць а нераз шість тижнів наперед вправляти головно в бігу і ході, а відтак в копаню, битю, дробленю і подаваню. Копун мусить розвинути велику скорість на коротких просторах, мусить борзо зміняти напрям бігу, виконувати звороти, переносити тягар тїла з одної сторони на другу а надто виробити в тих рухах таку витревалість, щоби заховати сьвіжі сили на протяг цїлої одної грайки, що треває 90 мінут.

Яко добру вправу поручає Ф. Шмаль вправляти ся в дробленю, битю і копаню малим мячиком, в легких мештах по луці. Се веде до звинности, рухливости і опанованя мяча. При дробленю треба мяч так в скорім як і в повільнім бігу тримати зараз перед ногами, щоби противник не міг его відбити. До подаваня має виробити ся таке чутє, щоби мяч котив ся до сусїда не за сильно і не за слабо, з такою скоростию і в такім напрямі, щоби сусїд міг відповідний тактовний рух вигідно продовжати. Через се не марнує ся часу, сили і віддиху. Се чутє мяча вправляє в подив особливо у Анґлїйців.

Обр. 18. Правильне друлянє.

Щоби скріпити і загартувати цїле тїло, подає копун К. Пекарна слїдуючі правила анґлїйского тренінґу: Вправи відбувають ся три рази в тиждень ві второк, середу і четвер в часї

від 11 до 1 години, отже перед їдою. Наколи грачі спосоляять ся до цїлого ряду змагань, то вправляють також в ті самі дни по полудни від 3—6. Вправи є слїдуючі: I. Біг через 90 метрів сїм до десять рази. Глядїти належить на скорий вибіг. Ся вправа підносить скорість і скріпляє легкі. II. Скакане 10 до 15 мінут через махак (шнурок триманий і розгойдуваний в обох руках). Вправа треває, аж мязи зачнуть легко боліти. Дальше вже не скакати. Се вилекшить тїло і скріпить легкі. III. Розмахи булавами, $^1/_4$ години. Ходить більше о сильні, а не о вигадливі вправи, що скріпляють туловище. IV. Вправи Сандова тягарками пятифунтовими, 10 мінут. V. Пястучка, 10 до 15 мінут.

Їда має бути поживна. Кождий нехай се їсть, що єму найлїпше служить. Пити богато молока, жадного алькоголю!

V. Перебіг гри.

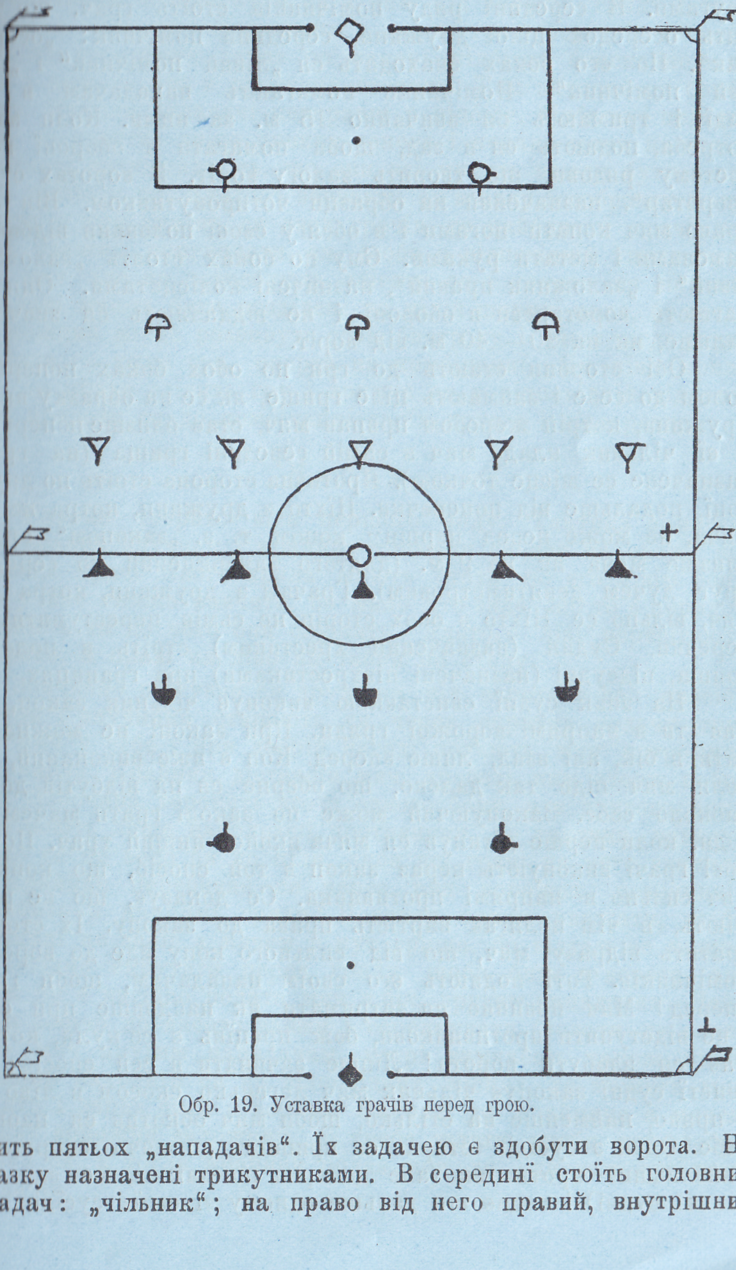
Грачі розпадають ся на дві громади, по одинайцять людий. Оден судия наглядає, чи гра іде після правил, а два підсудні пильнують границь грища.

Задачею грачів є гнати мяч лише ногами, дістати ся з ним близше гряди противника і пробити ворота. Так „бере ся гряду“, „здобуває ся ворота“. Оно є байдуже, чи се товариш пережене мяч через ворота, чи противник, що боронячи ся незручно, подасть ся з мячем взад за ворота. Гряда здобута, наколи мяч перейде ворота чи то воздухом чи землею, а всї правила при здобутю були бережені. Єсли ворота не мають горішного одвірка, то гряда здобута, єсли мяч перейшов межи жердками в висотї піднесених долонь так, що воротар міг мяч зловити.

Якої тактики мають грачі тримати ся, щоби свою цїль найпевнїйше осягнути? По роцї 1883 грали Анґлїйцї так, що оден грач боронив воріт і він оден мав право уживати до гри рук. Єму помагало двох грачів, прочі вісїм грачів ішли у бій, а кождий боронив ся на свою руку, кождий бігав, як хотів, старав ся бути перший при мячу та особисто здобути ворота. Безмежний еґоїзм! По 1870 р. впровадили шкоцкі грачі зміну, що до борби призначили лише пятьох грачів яко „нападачів“, а до оборони „воротаря“ і других пятьох людий, та кождому грачеви дали місце, якого не сьмів зміняти. В тактицї треба стреміти до сполуки, щоби двох грачів-товаришів собі помагало в гоненю і відбиваню мяча. Сей спосіб приняв ся в Анґлїї і розвинув ся дальше. „Копаний“ представляє ся нинї яко гра, що вимагає не лише вправи в мячованю, але також сприту, щоби подавати собі мяч між собою і не дати собі єго противникам відбити. Намагаючи зістати в посїданю мяча, старає ся дружина підступити рівночасно

до воріт і перебити їх. Опишемо тепер близше цілу тактику, яко збір досьвідів до нині пороблених.

Грачі поділені на дві дружини по 11 людий. До гри стають, як се вказує обр. 19. Перший ряд одної дружини ста-

Обр. 19. Уставка грачів перед грою.

новить пятьох „нападачів“. Їх задачею є здобути ворота. На образку назначені трикутниками. В середині стоїть головний нападач: „чільник“; на право від него правий, внутрішний

нападач: „правий злучник“ і правий, криловий нападач: „правий крайник“. По лївім боцї від чільника стає лївий, внутрішний нападач: „лївий злучник“ і лївий, криловий нападач: „лївий крайник“. В другім рядї стають „помічники“, назначені півкругами. В серединї ряду помічників стоїть грач, що творить осередок цїлої дружини, середний помічник: „осередник“. По єго боках знаходять ся „лївий помічник“ і „правий помічник“. Помічники помагають нападачам в нападї і тримають ся звичайно 15 м. за ними. Коли зайде потреба, подають ся в зад, щоби помагати в оборонї воріт третому рядови, що творить залогу воріт. В воротах стоїть „воротар“, назначений на образцї чотирокутником. Він має право мяч копати ногами і в обсягу своєї половини відбивати раменами і метати руками. Єму по боках стоять „заложник лївий“ і „заложник правий“, назначені колїсцятами. Они помагають воротареви в оборонї і не віддаляють ся звичайно дальше, як на 20— 40 м. від воріт.

Обі сторони стають до гри по обох боках поперечки чолом до себе і займають цїле грище, як се на образку видно. Дружина, котрій жеребом припав мяч, стає близше поперечки, а єї чільник кладе мяч в самій серединї грища (на грищи назначене се місце точкою). Противна сторона стоїть по другім боцї, подальше від поперечки. Нїхто з дружини, котра не має мяча, не може перед першим копом т. з. „закопом“ стояти близше мяча як на 9 м. (длятого зачеркнений по серединї круг лучем девятиметровим). Грачам з дружини, котра має мяч, вільно се. Нїхто з обох сторін не сьміє переступити поперечки. Судия (назначений хрестиком) стоїть в половинї грища, підсудні (назначені півхрестиками) при границях.

На знак судиї свиставкою виконує чільник закоп, що має іти в напрямі ворожої гряди. При закопі не можна копати в бік, анї взад, лише вперед. Коп є вже виконаний, наколи мяч піде так далеко, що оберне ся на відбутій дорозї наоколо себе. Закопуючий може по закопі грати мячем аж тоди, коли перше діткнув ся мяча якийсь инший грач. Початкові грачі виконують нераз закоп в той спосіб, що копають мяч сильно в напрямі противника. Се доказує, що не розуміють, в чім полягає вартість права до закопу. Їх сторона тратить відразу мяч, що від сильного копу йде до ворожих помічників. Тоті подають єго своїм нападачам, щоби гнали вперед! Мяч повинно ся затримати як найдовше при своїх і не відступити противникови, бож прецїнь є се куля, котрою має ся здобути ворота! Лїпше зачинати в сей спосіб: По свистї судиї закопує чільник мяч легенько скосом в лїво або в право, найменше на стілько, щоби мяч обкотив ся наоколо себе. Оден з сусїдів старає ся припасти до мяча скорше як найблизший противник (але доперва по закопі, не зараз по свистї судиї) і подає єго дальше одному зі своїх сусїдів. На-

коли видить, що се небезпечно, то прикопує єго взад котромусь помічникови, бо противники ще не напали на помічників. Сей подає єго сильним копом назад до нападачів найлучше до крайника. При звинній сполуці може дружина не дати мяч противникови, а підсунути ся з ним під ворожу гряду і бити в ворота. Наколи противники з такою грою освоєні, то найблизший противник зараз по закопі підбігне блискавкою до мяча і пожене єго в противну сторону. Так зачинає ся борба о мяч. Наколи нападачі невправні в підбігу, відбитю і подажи мяча, то повстає лише прикре гонене і копанє мяча на осліп. Початкові грачі гадають, що они всї мусять всюди бути і все мяча тримати ся. Длятого збивають ся в одну безобразну масу. Наколи о мяч змагає ся двох грачів, то найблизші грачі повинні уважно приглядати ся, щоби в відповідній хвили приняти мяч, але не потребують збігати ся і копати ся ногами. Нападачі мають бути розділені по цїлій ширинї поля, бо тогди має кождий місце розвинути свою бистроту і лише тогди може виробити ся умна гра, оперта на комбінациї. Як ліве крило грає, то праве слїдить гру і тримає ся в відповідній віддали, щоби придати ся до комбінациї своїх другів і відворотно.

Напад.

Чільник творить вісь першого ряду. Тактика вимагає, щоби правий злучник і крайник тримали ся все на право від чільника. Грачі лївого крила мають стати по єго лївім боцї. Сего у нас тяжко навчити, бо мало хто знає, що то є порядок і карність та до чого они служать. Длятого ліві перебігають на право, а праві на лїво як табун по степу.

Звичайно підсуває ся дружина під ворота в сей спосіб: Чільник і злучники старають ся через спритну подачу тримати мяч у себе і при добрій нагоді подають мяч котромусь крайникови. Крайник, діставши мяч, дробить ним здовж побочини. Побочина хоронить єго з одного боку, а з другого боку доскулюють лише найблизші противники, бо тактика наказує їм, що се не вело би до цїли, якби всї грачі на него звалили ся. Крайник перебиває ся через ряд ворожих помічників і дробить в напрямі гряди.[1] Повинен однак уважати, щоби в розпалі не забіг з мячем в кут грища, бо відтам не можна анї вигідно скрутити перед гряду, щоби бити в ворота, анї також не є вигідно подати мяч в бік, другим нападачам. Найлїпше добічи до висоти займи і середкувати (подати до середини) мяч другим нападачам, котрі тимчасом також бігли і повинні находити ся на відповідних місцях, де можуть мяч приняти і зараз бити в ворота. Наколи до крайника з мячем допадає ворожий заложник, то треба ждати, щоби той добре зблизив ся, а тогди крайник подає мяч до одного з сусїдних нападачів.

Крайники мусять бути найлїпшими бігунами; що однак гра вимагає від них, щоби скоро гнали мяч, стають ся легко еґоїстами і хотїли би без огляду на ситуацию самі особисто бити в ворота. Крайник забуває, що инші нападачі майже в однїй прямцї з ним біжать вперед та що ряд помічників спішить за ними також в рівнобіжній віддали. Замість подати мяч сусїдови, скоро лише який противник заступить єму дорогу, старає ся єго обминути. Хотяй єго вимине, то все спізнить ся, а помічники ворожі мають час стягнути ся до воріт. Мяч треба би перед гряду скорше загнати, чим помічники і заложники поспішать на спільну оборону воріт. Добрий крайник глядить підчас бігу з мячем на грище, щоби знати, де мяч подати, коли який противник зайде єму дорогу. Він подає мяч тому, що найменше наражений на напад, хотьби се мав бути крайник на другім боцї грища.

Оба злучники і чільник є душею комбінациї, що полягає на зручнім посиланю мяча до того товариша, котрий власне не наражений на напад. Оба злучники є звенами межи крайниками, що можуть найлекше мяч гнати, а чільником, котрий може найлїпше бити мячем в ворота. Се не є виною нападача, що подає мяч, коли єго товариш не є на своїм місци, щоби приняти мяч. Кождий повинен слїдити уважно гру, хотя мяч не є близько него, і все добирати собі таке становиско, щоби улекшити подачу другим.

Чільник, що стоїть на самій половинї першого ряду і біжить серединою поля, лучить оба крила і не повинен нїколи опускати свого місця, бо єму часто подають від крил мяч, щоби бив в ворота. Чільник має скоро розпізнати хиби противників. Наколи видить, що ворожий помічник за слабо боронить, то повинен особливо се крило заосмотрювати в мяч. Опускає противний помічник без потреби своє місце, то чільник повинен мяч слати там, де помічник має бути, а не є. Чільник повинен однак пильнувати також своїх грачів, щоби кождий був на своїм становищи. Добрим способом до того є також посилати мяч там, де бракуючий грач має стояти.

Чільником є звичайно найлїпший грач. Удар в ворота виконує не здалека, лише цїлком з близька і попри саму землю. Далекі і високі удари зможе воротар легко відбити.

Наколи противники відбили напад і кинули ся бігом до нашої гряди, то нападачі не повинні зараз вертати на оборону загрожених воріт. Прецїнь там з заду суть помічники і заложники, що творять оборону воріт. Они будуть старали ся мяч відкопнути назад до своїх нападачів, що стоять на переді. Розуміє ся, що нападачі, стративши мяч, мають вертати, однак не повинні зачинати повороту за скоро і не мучити ся злишною біганиною. Шнель є тої гадки, що найбільше в зад до оборони гряди можуть цофнути ся оба злучники, найбільше

на переді повинні остати крайники, а чільник має затримати ся десь по середині між ними (Обр. 20). Де задержувати ся, коли і як довго, коли вертати, як широко стояти від себе, се учить найліпше сам досьвід. При нападї на гряду повинні нападачі уважати, щоби не бути „відсторонь“, бо тогди не мають права бити в ворота. О тім правилї пізнійше.

Всї нападачі повинні як найчастійше бити, однак все нехай той бє, що до того має найліпше місце!

Оборона.

Задачею пятьох нападачів є здобути ворота противника. Трем помічникам, двом заложникам і воротареви припадає оборона своєї гряди. Они псують ворожим нападачам комбінацию, спиняють їх біг, відбивають їм мяч і подають своїм нападачам. Щоби се осягнути, приняли деякі клюби за засаду, щоби помічники і заложники боронили гряду так, що кождий бере одного нападача на себе, чіпає ся єго, як хорт заяця, біжить попри него, перешкаджає в рухах і відбиває мяч. Середовик бере на себе ворожого чільника. Бічники (бічні помічники) беруть на себе ворожих крайників. Заложники стягають ся при обороні гряди до середини, проте занимають ся злучниками. Через таку тактику вирівнують ся оборонцї і помічники в оден ряд, щоби перешкаджати ворожим нападачам. Се може тогди стати ся, наколи оборона вміє добре бігати і дорівнати в бігу нападови. В противнім разї побігнуть ворожі нападачі наперед, застануть ворота боронені лише воротарем і здобудуть. З того приміру видно, як то тактика залежить від сили грачів та що над нею треба все думати. Звичайно посуває ся оборона в двох рядах: заложники за помічниками.

Приймім, що ворожі нападачі пробили ся через ряд наших нападачів, а помічникам не удало ся на разї відбити їм мяча. Противники перебили ся і через ряд помічників та женуть скоро на нашу гряду, боронену лише заложниками і воротарем. Помічники вертають ся назад за противниками і дігнавши їх, біжуть попри них, що спиняє їх рухливість. Приймім дальше, що правий крайник жене мяч перед собою. Тогди тримає ся наш лївий помічник в бігу все єго лївого боку, щоби переняти мяч, коли би крайник хотів єго подати на лїво до свого товариша, бо з правого боку є побочина і тамки подати нема кому. Коли противник є добрим дробуном і годї єму відобрати мяч, то помічник старає ся віддрулити крайника від мяча, найліпше в тій хвили, коли в бігу ступає на праву ногу. Тогди тіло вже само з себе похилене на право і легко вивести єго в тім напрямі з рівноваги. Хотя правила дозволюють друлянє, то всеж гарнїйше, коли удасть ся мяч звинно відбити ногою. Коли не вдає ся відбити мяч, то вже сама нагінка непокоїть нападача, а безпечний удар

2

в ворота стає ся майже неможливим. Нераз нападач старає ся втїчи і копне мяч вперед за сильно. Заложник, стоячи саме за плечима до своєї гряди, може використати тоту хвилю, підбічи і відбити мяч до своїх грачів.

Коли тепер ворожі нападачі по страті мяча мусять вертати в противну сторону, то середовик тримає ся тепер уже правого боку ворожого чільника, щоби перешкодити єму перейму мяча. Лївий помічник тримає ся з тої самої причини правого внутрішнього боку у правого крайника. По відбитю нападу вертають помічники на свої місця за нападачами.

Нехай читач памятає, що то лише суть ради, як може бути і що є практично, але не правила, що так мусить бути. Кожда дружина вигадує собі тактику після своїх сил, сил противника і даної ситуациї.

Помічники мають незвичайно трудні обовязки, бо помагають в нападї і оборонї. Копи помічників повинні бути низкі і такі довгі, щоби нападачі легко переняли мяч. Нераз копає помічник нароком далеко і високо, щоби звернути увагу видців на себе, хоч такі копи не приносять нападачам жадного хісна.

Щоби помічники могли лекше відбити ворогам мяч, повинні старати ся пізнати докладно їх прикмети. Декотрий крайник не дробить мячем попри помічника, лише копає єго попри помічника далеко вперед, щоби єго опісля дігнати. Такому треба перебічи дорогу, щоби заложник мав час надбічи і мяч відкопнути. Є злучники, що мяч правильно подають крайникови, не чільникови. Такому треба мяч перехопити при подажи або чіпити ся крайника і так попри него бічи, щоби не міг поданого мяча приняти. Відбій і подача мяча до своїх нападачів є головним обовязком помічників.

Коли помічники при нападї мають за нападачами в недалекій віддали поступати, то заложники не повинні віддаляти ся від воріт за далеко, хиба би були знаменитими бігунами. Посунуть ся їх передні товариші вперед, то й они подадуть ся, хотьби вже на се, щоби нїхто з ворожих нападачів не вирвав ся вперед до гряди. Инші могли би єму докопнути мяч, щоби вдарив у ворота. Але сей удар не числив би ся, бо такий противник, що має перед собою лише воротаря, є „відсторонь“ і не може бити (стор. 26). Віддаляти ся більше як на 40—50 м. від своєї гряди не є порадно, навіть тогди, як борба веде ся довший час перед чужими воротами.

Заложники є підпорою воротаря. Они мають заслонювати ворота і мяч відбити до своїх. Щоби заложник міг брати мудру участь у грі, мусить привикнути до гри свого товариша заложника і рівночасно до гри стоячого перед ним помічника. Він мусить знати, як кождий з них в даній хвили буде поводив ся і зараз рішити ся, в який спосіб має помочи. Осо-

бнно повинен уважати, коли помічник єго крила набігає ворожого крайника. Заложник мусить тогди старати ся переходити мяч, поданий до злучника і докопнути далеким, але плоским копом до своїх нападачів. Високий коп зловить легко противний помічник і подасть до своїх. Отже не хвалити ся високими копами!

Піднести треба, що декотрі заложники поступають після відмінної тактики і не тримають ся воріт, лише старають ся як найдальше вийти вперед. Позаяк нападачам тяжко попри вшних заложників перейти, не стративши мяча, проте бють в ворота з великої віддали. Воротар може легко такі удари відбити, тим більше, що ніхто не заступає єму виду. Значить, богато доріг веде до Риму.

Лише воротареви вільно ловити і метати мяч руками, але не вільно з ним іти. Добрий воротар вирівнує несилу цілої дружини, злий воротар нищить всю роботу. На воротаря надає ся найліпше високий мущина, холоднокровний а бистрий.

Англичанин G. O. Smith дає слідуючі ради для воротаря: 1. Воротар не повинен ніколи копати мяча ногою, коли має час ужити рук. 2. Відмітуючи або відкопуючи мяч, повинен се робити ід побочинам, до своїх крайників, а ніколи на середину поля, звідки ворог може легко відбити мяч назад в ворота. 3. Повинен все вибирати найхосеннійший спосіб оборони, 4. Не повинен ніколи опускати воріт, хиба би було конче потрібно — мимо того, що правила позваляють єму рушати ся по цілій своїй половині грища.

Загально істнують два роди тактики: 1. Коротке подаванє, получене з докладно обчисленою комбінацією. При тім способі грачі менше бігають, менше томлять ся а побіду опирають на розважну, бистро обдуману сполуку. 2. Довге подаванє, де ходить о се, щоби скоро бічи, далеко подавати і побіду осягнути поспіхом: Час дорогий!

Тактики належить учити ся передовсім практично. Дружини мусять однак складати ся все з тих самих грачів, щоби взаїмно пізнали ся і дійшли до сполуки.

VI. Правила гри.

Обговоривши вигляд грища (стор. 7), початок (стор. 18), перебіг (стор. 19), і конець (стор. 16) гри, перейдем до правил, що обовязують підчас гри.

1. Дружина, що витягне жереб, вибирає собі закоп або грище. Закоп, при котрім мяч не покотив ся що найменше наоколо себе, або не пішов в напрямі противника, є неважний. Треба ще раз закопувати. Закопом не можна здобути гряду.

2. Одна грайка триває два рази по 45 мінут, хиба що учасники ухвалять инший час. Пятимінутову перерву не вчисляє ся до того. Судия може її продовжити найбільше до

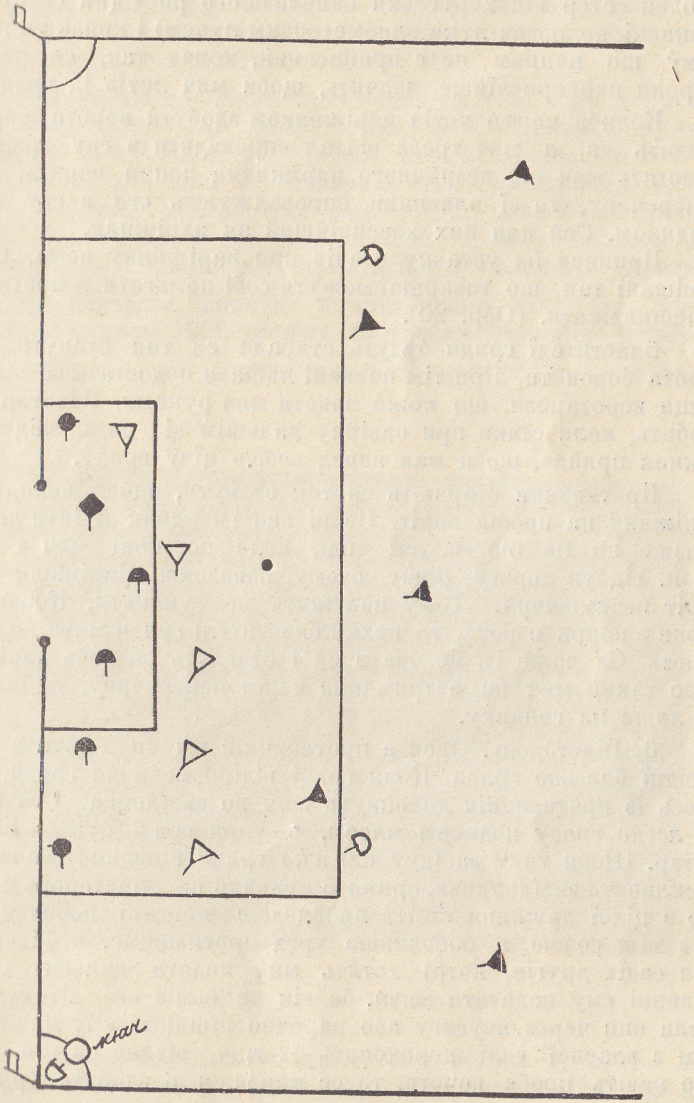
10 мінут. Дружини зміняють становиска лише оден раз, по перерві. По здобутю воріт закопує побита дружина, по перерві закопує ся сторона, що при початку не мала закопу. Вигравае тота дружина, що в 90 мінутах більше число воріт здобуде.

3. Мяч є в грі, як довго порушає ся в границях вичеркненого грища. Коли відскочить від одвірків воріт, відобє ся від хоруговок, діткне ся судиї або підсудного, але скочить на грище, то зістає дальше в грі: „дома“. Мяч, що цілий перейшов через побочину або поперечину землею або воздухом поза грище, є „на дворі“. Гра тогди урива є ся, грачі стають, а мяч треба назад ввести в гру. Є три способи, як мяч може вийти з гри, а після того і три правила на єго впровадженє.

4. Мяч, що перейшов через побочину, вкидує руками тота сторона, що не діткнула ся єго на кінци. Діє ся се так: Мяч вилетів через побочину. Підсудний підносить хоруговку, що мяч є на дворі, а гра стає. Він означає місце на побочині, куди мяч перейшов, і кличе назву тої сторони, котра вводить мяч в гру. Діткнув ся мяча на кінци Чорний, то оден з Білих бере єго в руки і стає обома ногами, в розкроці бічнім або поставі основній на побочині, в тім місци, куди вийшов мяч. Звернувши ся лицем до грища, підносить мяч понад голову в обох руках і мече єго без розбігу на грище в якім будь напрямі. Користаючи з тої установи, кидає ся мяч звичайно ід своїм. Кидач не може веречи мяча і зараз сам єго дальше гнати. Єму вільно аж тогди кинений мяч копати, коли мяча перше хтобудь із грачів діткнув ся. Якоїсь особливої уставки грачів для приниму вкиданого мяча нема. Противники не потребують чекати, аж мяч діткне землї і можуть до метача зблизити ся, доки воля. Також нема припису, хто має вмітувати. Робить се звичайно найблизший крайник або помічник. Вметом мяча не можна здобути гряди. (Обр. 32.)

5. Мяч вийшов через поперечину, а діткнув ся єго на кінци противник. В гру вкопує єго грач з тої дружини, через котрої поперечину мяч вискочив. Спосіб виконаня: Скоро мяч перейде через побочину, попри ворота або понад ворота, а виконав єго противник, то підсудний махає хоруговкою і кличе: „Грядяк!“ Гра стає. Котрийсь з власників поперечини, звичайно воротар, приносить мяч, кладе єго на землю $5^1/_2$ метра (не дальше!) від того одвірка, попри котрий вийшов поза побочину. Коли є вичеркнена гряда, то кладе ся єго денебудь на граници гряди і копає. Противники мусять при тім стояти найменше на віддаль $5^1/_2$ м. від мяча. Впрочім уставка довільна. При грядяку є практично копнути мяч як найдальше від гряди, та ще під ноги котрогось крайника, щоби той єго приняв і гнав до противних воріт. Грядяк є отже заразом копом, що улекшує оборону воріт. Наколи воротар не вміє сильно копати, то виконати може грядяка инший грач. Гря-

дик є виконаний, коли мяч обкотить ся найменше наоколо себе. Коли се не стало ся, треба коп повторити. По виконаню грядика, може той, що копав, аж тогди дальше грати мячем, коли перше діткнув ся мяча инший грач.

Обр. 20. Примір на уставку грачів при наріжняку.

6. Мяч вийшов через поперечину, а діткнув ся єго в який небудь спосіб оден із власників поперечини. Тогди вкопує

єго котрийсь противник. Діє ся се так: Мяч вискочив через поперечину попри ворота або понад ворота. Підсудний підносить хоруговку і кличе: „Наріжняк!“ Гра стає. Звичайно найблизший крайник противної дружини приносить мяч, кладе на оден метер від хоруговки найблизшого рогу (на се суть вичеркнені по рогах луки однометровим лучем) і копає на грище. Тому́ що напрям не є приписаний, копає так, як для єго сторони найкориснїйше, значить, щоби мяч летїв ід грядї.

Колиби копун хотїв наріжняком здобути ворота, то се не числить ся, а мяч треба відтак впровадити в гру грядяком. Полетить мяч від незручного наріжняка попри ворота, через поперечину, то єї власники впроваджують єго в гру також грядяком. Сей для них хосеннїйший як наріжняк.

Припису на уставку грачів при наріжняку нема. Стоять помішані так, що товариші можуть собі помагати, а противники перешкаджати. (Обр. 20).

Властителї гряди будуть старали ся так станути, щоби ворота боронити. При тім повинні лишати подостатком вільного місця воротареви, що може ловити мяч руками. Воротар добре зробить, коли стане при одвірку дальшім від рога, звідки наріжняк прийде, щоби мав перед собою цїлу гряду.

Противники стараують ся так станути, щоби використати наріжняк на пробій воріт. Не вільно їм однак підійти до мяча близше як на 5·5 м., аж тодї, коли по копі мяч є в грі т. зн. відбув дорогу рівну свому обводови. Наріжняк є для воріт небезпечний. Тому́ належить єго уникати. Копає противник попри ворота, то нехай властителї гряди мяча не затримують. Се може їм не вдати ся і стягнуть на себе наріжняк. Піде такий мяч не затриманий через поперечину, то скінчить ся лише на грядяку.

6. Відсторонь. Оден з противників міг би держати ся на засїдцї близько гряди. Коли грачі відійшли би від гряди, міг би хтось із противників докопнути мяч до засїдника. Сей здобув би легко гряду поданим мячем, бо при грядї був би сам воротар. Щоби таку засїдку близько гряди і подане мяча унеможливити засїдникови, принято правило на „відсторонь“: Грач, що з цїлої дружини стоїть найблизше ворожої побочини і не має між собою а побочиною трех противників, є відсторонь для своїх другів, котрі хотять мяч подати дальше. Они не повинні єму подавати мяча, бо він не сьміє єго діткнути ся. Коли они через неувагу або нарочно пішлють єму мяч або він сам з власної волї перехопить їх мяч, діткне ся єго, копне або навіть пробє ворота, то се карає ся, а здобуте гряди не числить ся.

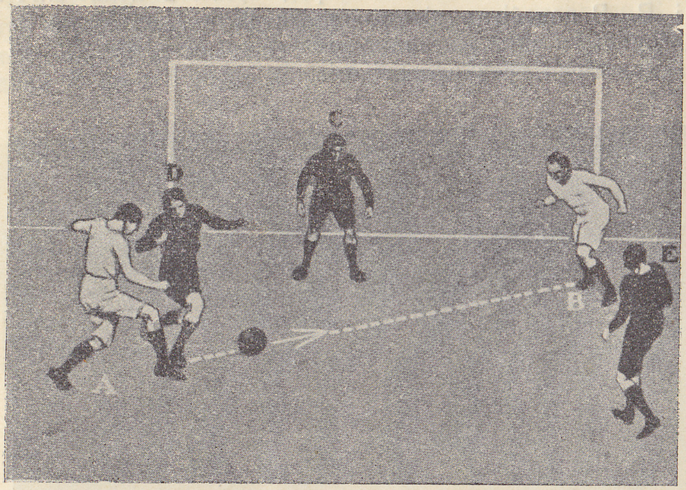
Коли такий грач переловить мяч від противника, що діткнув ся мяча в який небудь спосіб, то в такім случаю може копати і бити в ворота, і се числить ся.

Грач, що є відсторонь, перестає ним бути для своїх другів: 1. Наколи противник діткне ся мяча (Обр. 26.) 2. Наколи мячем заграє товариш, що близше воріт опинив ся, як грач, що є відсторонь. (Обр. 24.) 3. Наколи мячем заграє товариш, що дальше від воріт находить ся, але власне перед копом сего товариша назбирало ся трех противників межи поперечиною а грачем, що був відсторонь. (Обр. 29).

Єслиби відсторонний грач зараз по тім, коли копнуто до него мяч, хотів сам позбути ся своєї немилої прикмети і цофнув ся з мячем, щоби межи ним а грядою стояло трех противників або який єго товариш, то се не принесе єму користи, бо єму подано мяч еще тогди, коли був відсторонь, а ся власне прикмета, виплиknown з часу подажи мяча, є рішаючою. Поданий мяч мусить проте полишити другим.

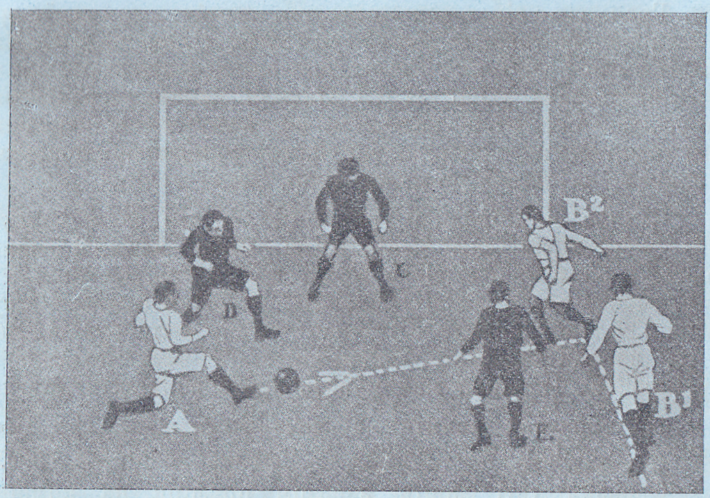
На образках винятих з анґлійского діла The Book of Football, London 1906. можна се правило яснійше зрозуміти.

Образки тоті дають заразом приміри на комбінацию в грі.

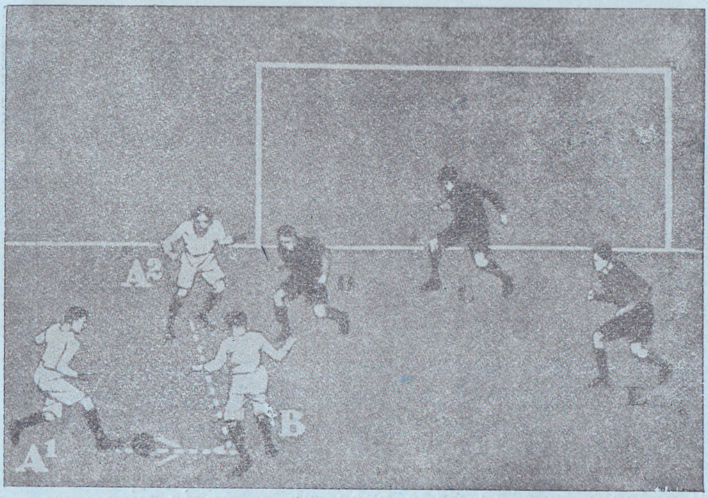
Обр. 21. Случай I: Відсторонь.

A дігнав мяча, а маючи перед собою **D**, подає до **B**. **B** є відсторонь, позаяк нема трех противників між ним а побочиною. Коли **B** ждатиме, аж **E** стане близше воріт, то хотяй буде мав трех противників перед собою, зістане відсторонь, бо був відсторонь, коли дістав мяч.

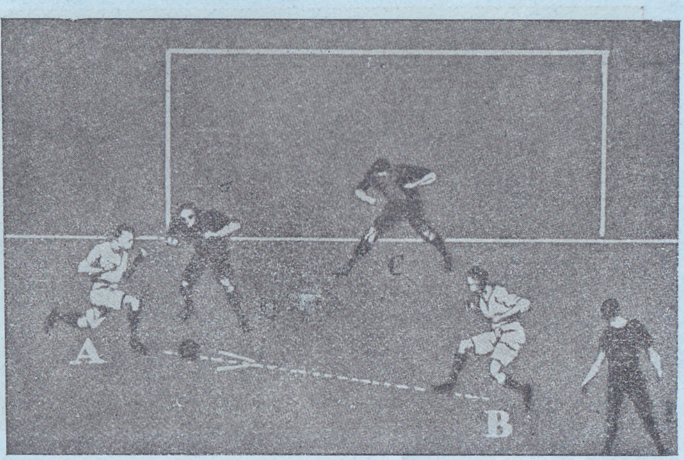
Обр. 22. Случай II: Не відсторонь.

А дігнав мяча а маючи перед собою **D** подає мяч в напрямі **В**. **В** перебігає зі становиска **1** на становиско **2**. **В** не є відсторонь, позаяк в хвили, коли **А** подавав мяч, було між ним а воротами трех противників.

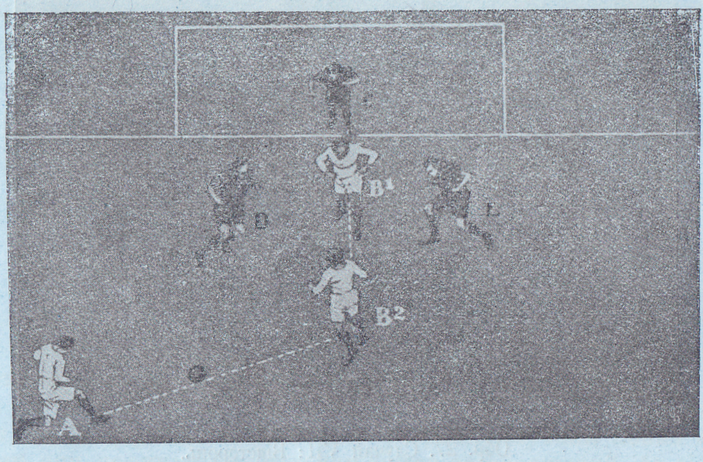
Обр. 23. Случай III: Відсторонь.

А і **В** подають собі в бігу на крилї мяч. **А** подає мяч до **В**, але той має перед собою **D** і не може бити. Тодї **А** перебігає зо становиска **1**. на становиско **2**, де перенимає мяч від **В**. **А** є відсторонь, позаяк нема трех противників між ним а воротами, коли **В** подає єму мяч.

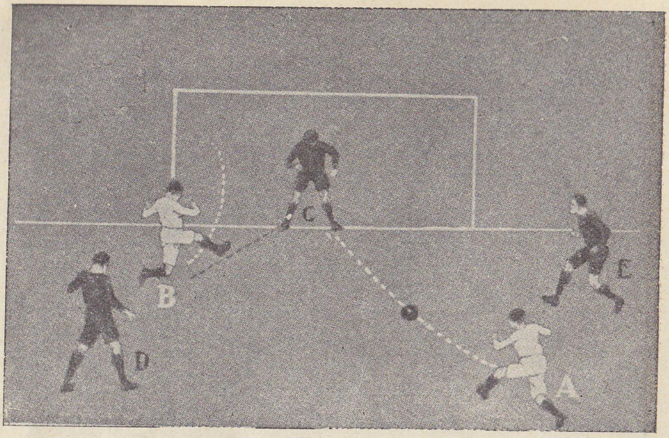
Обр. 24. Случай IV: Не відсторонь.

A і **B** подають собі в бігу мяч, але що **A** має загороджену дорогу через **D**, віддає проте мяч назад до **B**. **B** не є відсторонь, бо хоч нема трех противників між ним а воротами, то однак **B** не є близше воріт в хвили, коли **A** подає єму мяч.

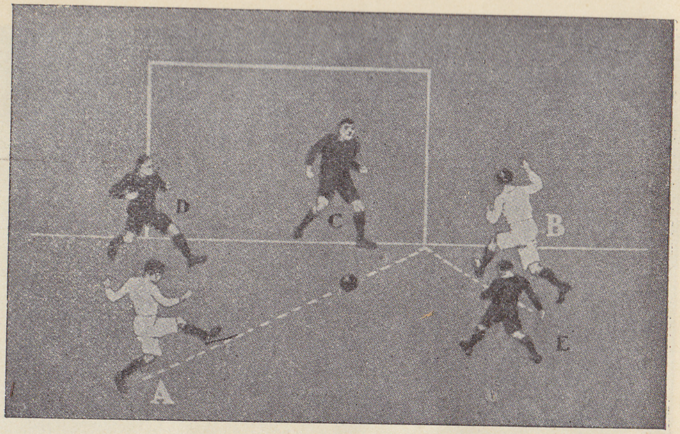
Обр. 25. Случай V: Відсторонь.

A середкує мяч. **B** вертає з місця **1** до місця **2**, а відтак дробить помежи **D** і **E** і бє ворота. **B** є відсторонь, бо не мав трех противників між собою а воротами, коли **A** подає мяч.

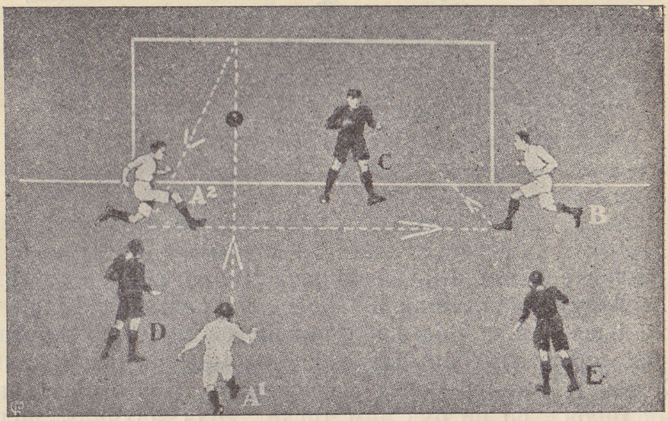
Обр. 26. Случай VI: Не відсторонь.

А бє в ворота, воротар **С** відбиває, а **В** займає мяч і здобуває ворота. **В** не мав трех противників межи собою а побочиною, коли **А** копав мяч, але (наколи тимчасом не перешкаджав жадному противникови) не є відсторонь, бо мячем грав на кінци противник.

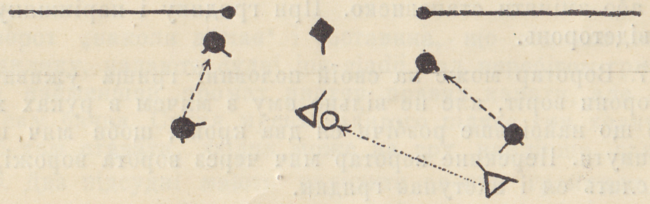
Обр. 27. Случай VII: Відсторонь.

А бє в ворота, але мяч відбиває ся від одвірка на грище. **В** займає мяч і бє. Він є відсторонь, тому що мячем грав безпосередно перед ним товариш **А**, а коли **А** копав, **В** не мав трех противників між собою а побочиною і був близше неї як **А**.

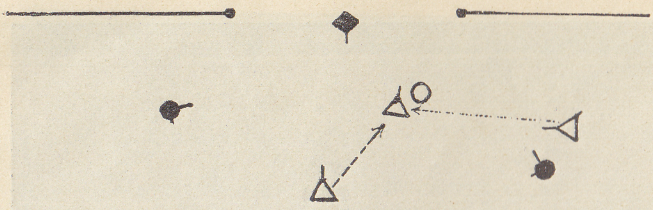
Обр. 28. Случай VIII: Відсторонь.

A бє в ворота, а мяч відскакує від горішного одвірка на грище. **A** перебігає зо становиска **1** на становиско **2**, а відтак подає мяч до **B**, що надбіг з противного боку. **B** є відсторонь, бо мячем грав безпосередно перед ним товариш **A**, а коли **A** копав, **B** не мав трех противників між собою а побочиною і є від неї так само далеко як **A**. Колиби **A** був бив мячем за другим разом, а не подавав єго до **B**, булиби ворота пробиті.

Обр. 29. Случай IX: Не відсторонь.

Білий чільник є відсторонь, бо має перед собою лише воротаря. Правий злучник Білий хоче єму через неувагу подати мяч. Заки однак мяч копнув, пускають ся заложники до воріт, щоби воротареви помочи в обороні. Злучник копає мяч, аж як они цофнули ся. Чільник зістав освободжений, бо дістав трех противників межи себе а ворота, заки товариш дальше стоячий докопнув єму мяч. Єслиби був злучник перше копнув мяч, а заложники опісля цофнули ся, то чільник зіставби дальше відсторонь, бо в тій хвили, коли товариш подавав єму мяч, не мав він трех противників межи собою а поперечиною.

Обр. 30. Случай X: Не відсторонь.

Правий злучник Білий обійшов Чорного, правого заложника і середкує мяч. Коли він копає, находить ся Білий чільник подальше так, що не є відсторонь, бо має трех противників перед собою. По копі злучника підбігає вперед і приймає мяч. Хотяй має тепер перед собою лише одного противника, не є відсторонь, бо не був ним тогди, коли злучник подавав мяч.

Правило се обовязує лише при подачи мяча і при вметї. Бо єсли нападач дробить мячем, пережене своїх товаришів, прибігне під ворота, застане лише воротаря або воротаря і одного заложника, отже лише одного або двох противників і бє в ворота, то він не є відсторонь, а пробій числить ся. Правило звучить отже: Відсторонь є лише той, хто не мав між собою а чужою поперечиною трех противників в хвили, коли єго товариш від ворожої поперечини дальше стоячий копав мяч або вмігував мяч в гру (стор. 24.). Хто є відсторонь, той не сьміє противникови перешкаджати зближати ся до мяча або зміняти становиско. При грядяку і наріжняку нїхто не є відсторонь.

7. Воротар може на своїй половині грища уживати рук до оборони воріт, але не вільно єму з мячем в руках ходити. Може що найбільше розбічи ся два кроки, щоби мяч підбити або кинути. Перекине воротар мяч через ворота ворожі, то се не числить ся і наступає грядяк.

Воротаря не вільно на грядї друляти. Друляти єго можна на грядї лише тогди, коли мяч тримає в руках або коли перешкаджає противникови.

Воротаря можна підчас гри змінити, треба однак передше зголосити зміну у судиї.

8. Грач не сьміє а) підставляти противникови ногу, б) копати єго, в) штовхати, г) притримувати або ґ) сунути руками. Все, що веде до ушкоди тїла, є заказане.

Вільно противника подрулити, не належить однак д) робити се брутально.

Ніхто не сьміє е) противника друляти з заду, хиба що звернений лицем до своїх воріт і в тій поставі нарочно перешкаджає.

Лише воротар може мяч руками дотикати і руками метати. ж) Ніхто більше з грачів не сьміє сего робити.

9. Присутний судия наглядає, чи гра іде після правил і рішає всякі спірні сумніви. Наведім приміри: Судия наглядає, чи правильно відбуває ся закоп, вмет, наріжняк, грядяк, копняк, чи грач не є відсторонь, як орудує воротар, а як грачі мячем, як заховують ся грачі підчас гри зглядом себе. Всяку провину против правил карає ся. Влада судиї ростягає ся і на приключки в часї, коли гра з якої небудь причини перерве ся або мяч вийде за границю.

Грача, що заховує ся неприлично, має судия упімнути. Наколи грач в друге подібно провинить ся, або брутально поводить ся, то судия має право винного без попередної перестороги з гри виключити.

Судия має гру о тілько продовжити, кілько часу стратило ся на якусь непредвиджену перерву. Він може гру переривати, наколи уважає се за потрібне, а також цілком замкнути, з причини, що стемніло ся на дворі, або вмішали ся в гру видцї або з іншої притоки.

Наколи 90 мінут минуло, кінчить ся грайка, хотьби мяч був в грі. Лише для „займака“ мусить ся час продовжити.

Судия має право зарядити „копняка“, наколи думає, що гра якогось грача є небезпечною, або може стати ся такою, але небезпека єще не є так велика, щоби грача з гри виключити.

Зворот „наколи думає“ і обставина, що від єго засуду нема відклику, надають судиї ius gladii над перебігом гри. Він повинен найменший промах против правил карати, але лише се, що сам бачив. Судия мусить длятого підчас гри ходити по грищу і там ставати, звідки може на гру найліпше глядіти.

10. Два підсудні мають находити ся при границях, давати хоруговкою знак, коли мяч вийшов з грища і сказати, котра сторона має право до вмету, наріжняка або грядяка. Наколи підсудний не відповідно поводив ся, має судия право іменувати в місце него кого иншого.

Єсли на підсудних вибрано безсторонних людий, то они мають право звертати увагу судиї на брутальну гру і неприличне поведенє грача. При осуді, чи гряда здобута, чи грач який є справді відсторонь, може судия засягнути ради у безсторонних підсудних.

11. Зайшов який промах, то гра не перестає. Грач може якусь кривду в той спосіб у судиї зголошувати, що підносить руку, але грає дальше. Коли судия дасть знак свиставкою, грачі затримують ся, а судия на підставі того, що сам видів, заря-

джує кару. Єсли судия не свище, то значить, що після него, все в порядку.

10. На кару за переступ котроїнебудь черти в правилах, 3. 4. 5. 6. 10. признає судия покривдженій стороні виконанє карного копу: „копняка“. Приміри: Наколи грач не стане при вметї обома ногами на побочину, наколи воротар при грядяку положить мяч дальше як на $5^1/_2$ м. від одвірка, наколи противник стане до мяча близше як вільно, наколи хтось копає, будучи відсторонь і т. п., за такі провини виконують противники копняка. Оден з грачів покривдженої дружини виконує копняк на тім місци, де промах пополнено. При копняку не сьміє нїхто з противників зблизити ся перед копом до мяча більше як на $5^1/_2$ м., хиба що стоять на своїй поперечинї. Ся віддаль не обовязує своїх грачів. Єсли виконує ся копняк близько воріт, то грачі, що стоять близше воріт, а не мають перед собою трех противників, суть відсторонь. Мусять сего уникати.

Перед копненєм мусить мяч лежати спокійно на земли, а коп виконує ся на свист судиї. Мяч є в грі, коли на земли обкотив ся наоколо себе, або відбув в воздусї дорогу такої довжини як єго обвід (70 цм). Доперва по відбутю того кусника дороги є в грі і тоді можуть противники підбігати, а не скорше, бо инакше знов копняк. По копняку може копаючий грач аж тогди грати, коли перше діткнув ся мяча хтось инший з участників. Закоп, наріжняк і грядяк підпадають також тим правилам о довжинї копу, о часї введеня в гру і о дальшім поведеню копаючого. При всїх тих чотирох копах не можна воріт безпосередно здобути.

Кара при копняку полягає в тім, що покривджена сторона, діставши мяч в свою власть, може копнути єго далеко в сторону противників або може від тепер старати ся мяч як найдовше у себе тримати.

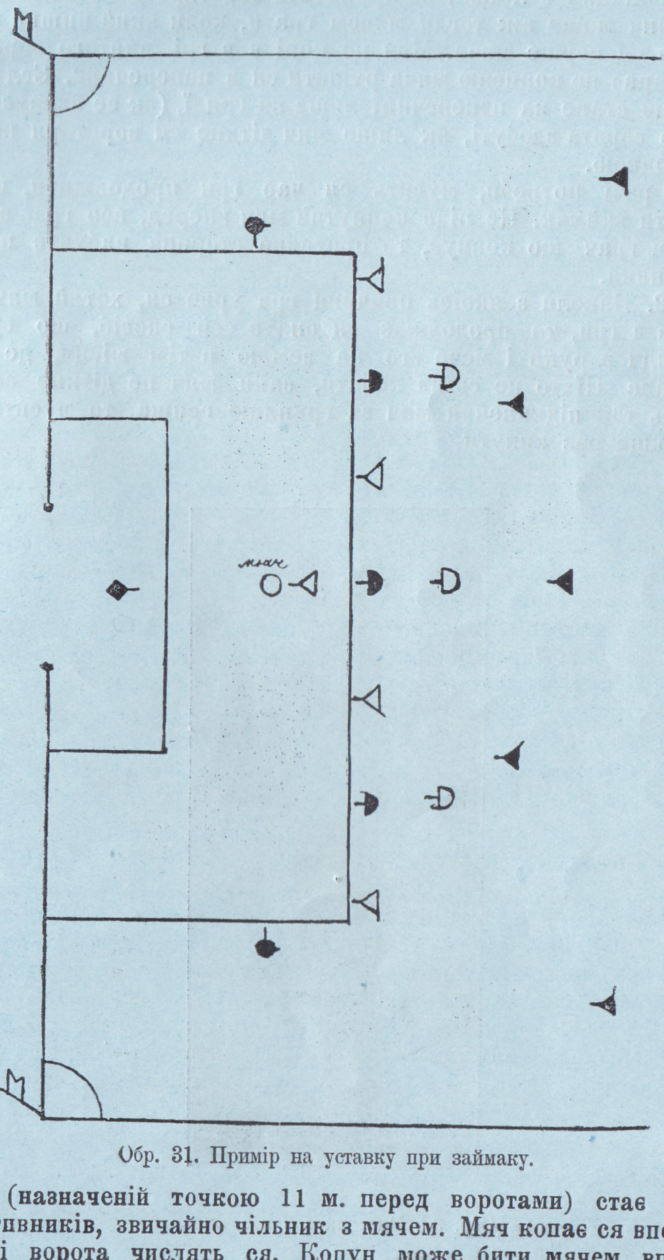
11. Промахи против 8. уступу карає ся инакше за приворотєм, а инакше в приворотю, де борба стає заїлою, бо ходить о ворота.

Наколи грач котроїсь дружини провинить ся поза обсягом приворотя нарочно против 8. уступу, то за се признає судия противникам виконанє копняка на тім місци, де се стало ся. Тим копняком можна здобути ворота!

Вступім до приворотя. Други боронять воріт, противники хотять їх здобути. Борба може легко стати ся брутальною. Невмолиме право має грачів холодити: Наколи противники провинять ся в приворотю против правил уступу 8. то власники воріт дістають право виконати копняк.

Наколи власники обляганих воріт зломлять в приворотю котресь правило 8. уступу, то підлягають тяжкій карі „займаком“: Всї грачі обох дружин крім двох стають $5^1/_2$ м. за займою. Коли є вичеркнене приворотє, стають всї за границями приво-

ротя. Устава грачів довільна. Примір поданий на обр. 31. Воротар стає в самих воротах, точно на поперечині грища, а при

Обр. 31. Примір на уставку при займаку.

займі (назначеній точкою 11 м. перед воротами) стає оден з противників, звичайно чільник з мячем. Мяч копає ся вперед, здобуті ворота числять ся. Копун може бити мячем впрост

в ворота або копнути мяч легко, щоби обкотив ся найменше около себе. В тій хвили підбігає єго товариш і бє в ворота. Ся комбінация є ліпша, бо приносить воротареви несподіванку. Копаючий може аж тогди мячем грати, коли який инший грач діткнув ся перше мяча. Мяч по копі є в грі, длятого воротар може зараз по копненю мяча рушити ся з поперечини. Єсли воротар не стане на поперечині лише на гряді, (як се вказує обр. 31.), то ворота здобуті, як лише мяч діткне ся воротаря перед поперечиною.

В разї потреби, мусить ся час гри продовжити, щоби виконати займак. Не піде копнутий мяч вперед, або грає зараз той сам грач, що копнув, то противна сторона набуває право до копняка.

12. Наколи з якоїсь причини гра урве ся, хотяй мяч не вийшов з гри, то продовжає ся она в сей спосіб, що судия бере мяч в руки і мече єго на землю в тім місци, де гра перестала. Нїхто не сьміє копати, заки мяч не діткне землї. Скочить так підкинений мяч за границю грища, то мусить єго судия єще раз кинути.

Обр. 32. Вмет мяча з побочини.

Доповнене.

До стор. 6.

Сезон для Футбалю тревав в Анґлії від 1. вересня до 1. мая.

До стор. 27. 30. 31.

В I. VI. VII. і VIII. случаю для правила на „Відсторонь“ ужите слово „побочина“, мае однак стояти слово: „поперечина“

До стор. 32.

Хто є відсторонь, сей не сьміє перешкаджати противникови, коли той зближає ся до мяча або зміняє становиско.

До стор. 31.

В случаю VIII. треба читати: „противників“.

